

Slatka uteha

ASLI E. PERKER

Preveo Vladan Stojanović

izdavaštvo **vulkan**

Beograd, 2014.

Lilija je znala da nešto nije u redu čim je, kao i svakog jutra, izašla iz sobe i pogledala nadesno. Arni je satima sređivao svoju spavaću sobu. Zaključavao ju je pre nego što pođe na posao, da je žena ne bi razvašarila, ali nije zapažao da ćilim pred vratima uvek namešta malo ulevo. Možda to nije primetio zato što bi ga Lilija svakog jutra, čim bi on otišao na posao, ispravljala vrhom nanule.

Bili su u braku duže od tri decenije. U poslednjih nekoliko godina zaključili su da su razdvojene spavaće sobe najpametnije rešenje. Tako su mogli da žive u istoj kući a da im se životi ne dodiruju. Samo ovlašni, otmeni i uzdržani poljubac, koji bi Arni posadio na Lilijine usne po povratku kući, nagoveštavao da su nekad bili ljubavnici. Posle bi obično seli na za pult u kuhinji i pojeli ukusni obrok koji je pripremila. Gledali bi vesti na Kanalu 13. Lilija se u poslednjih trideset sedam godina provedenih u Sjedinjenim Državama preobrazila u pravu Amerikanku. Samo su bademaste oči i nešto tamniji ten podsećali na njene filipinske korene, kao i đumbir kojim je stavljala u svako jelo.

Arni se uvek ponašao kao džentlmen. Pohvalio bi svako njeno jelo, a onda oprao svoj tanjir i zamolio je za dozvolu da se povuče u svoju sobu. To je za nju bio znak da može da se vrati

svom životu posle četrdesetpetominutnog prekida zbog obroka. Provela bi neko vreme pred kompjuterom, u ostavi preuređenoj u radnu sobicu, ili bi čitala novine koje je Arni donosio kući s posla. Svake večeri u deset čula bi Edove korake. Kad bi se visoki plavokosi Edi pojavio na kuhinjskim vratima, podsetila bi ga da bude tih. Pedesetogodišnji penzionisani policajac živeo je na prvom spratu njihove jednospratne kuće već deset godina. Ipak, često je morala da podseća sebe da on postoji. Silazio je sa sprata u kuhinju svake večeri u isto vreme, otkad je počeo da radi kao noćni čuvar u tržnom centru. To je bila još jedna navika u njenoj monotonij svakodnevicu. Ed bi večerao petnaest minuta. Na njene radoznale poglede odgovorio bi komplimentom na račun hrane. Voleo je da je hvali, zato što je znao da tako ispunjava delić ogromne praznine koja je zjapila u životu ove šezdesetdvo-godišnjakinje.

Dalje od toga nisu išli. Život u istoj kući zbližavao ih je samo do te mere. Na primer, Liliya nikad nije smogla hrabrost da pita ovog čoveka, koji se na određeni način mogao smatrati delom njene porodice, gde iščezava vikendima. Na svu sreću, imala je dovoljno pameti da uračuna i hranu u četiri stotine dolara mesečne kirije. To joj je davalo povod za razgovor. Ed bi, da to nije učinila, jeo samo tost sendviče s puterom od kikirikija i džemom, kao i svi Amerikanci.

Navike su joj pomogle da tog jutra shvati da nešto nije u redu. Čilimče ispred Arnijevih vrata – dar Turkinje koja je nekad davno odsela kod njih – bilo je savršeno poravnato. To je značilo samo jedno: njen suprug nije napustio sobu. Ipak je nekoliko puta pokućala na vrata pre nego što ih je otvorila. Pošto joj nije odgovorio, ušla je i pronašla supruga na podu, pored postelje. Na sebi je

imao pidžamu pa nije znala koliko dugo je u tom položaju. Nije vrisnula niti se uspaničila. Otrčala je u svoju sobu, zgrabila telefon i pozvala hitnu pomoć. Dok je odgovarala na pitanja operatera, shvatila je da je njen suprug još živ. Osetila je slab puls vrhovima prstiju.

Ubrzo otegnuto zavijanje sirene kola hitne pomoći naruši spokoj predgrađa. Dok su joj suze kvasile lice, Liliya se odvojila od supruga i krenula u prizemlje. Najteže joj je padalo to što se Arni verovatno potrudio da tiho padne. Zašto nije jednostavno tresnuo o pod, kao što bi učinila većina? Zašto je pokušavao da se uhvati za ivicu postelje? Bila je sigurna da je tako pao da ne bi narušio prokletu apsolutnu tišinu koja neprestano vlada u njihovom domu.

Otvorila je vrata, poslala bolničare na sprat i upravila vlažni pogled ka drugim domovima u susedstvu. Ne, niko nije izašao pred kuću niti je iko raskrtilo zavese. Liliya nije htela da prizna da nikog nije briga za njih. Odrasli su na poslu, a deca u školi, govorila je sebi. Kako se rastala od dinamičnog života koji je nekad vodila, da bi prigrlila spokojno palanačko bivstvovanje? Kako se saživela s ovakvom egzistencijom? I pored svega, nije mogla da se naljuti na komšiluk, supruga ili vlastitu ravnodušnost. Kad je splasn timer njen gnev, koji joj se u mladosti činio neiscrpim? Odrasla je u velikoj porodici, u kojoj je bilo mnogo svađa, nežnosti i sreće. Kad bi se nakratko našli zajedno, kuća bi se orila od vike i smeha. Zabave bi se preobražavale u tuče, a one ponovo u zabave, koje bi evoluirale u pijane rasprave s izlivima besa. Nikom nije bilo dosadno. U njenoj bučnoj porodici uvek bi se neko glasno žalio na nešto. Uvek bi postojao neko na koga bi se naljutili, kime bi se ponosili ili neko koga bi išutirali iz porodice, samo da bi ga kasnije primili natrag.

Za tihog i odmerenog Arnija, njena porodica bila je šareni i bučni cirkus. U početku mu je bila zabavna i zanimljiva, ali je brzo postala preglasna i priprosta. Šta može biti zabavnije od divnog nedeljnog popodneva provedenog u gledanju bejzbola i mirnim obedima, tokom kojih se ne čuje ništa izuzev zveckanja srebrnog escajga ili njegovih retkih ali inteligentnih šala? Kakvo utočište može nadoknaditi njegovu bezbednu, čistu i urednu sobu, punu neprocenjivo važnih novinskih isečaka u fasciklama? Koje filipinske narodne pesme mogu da pruže radost ravnu onoj koju izaziva pribrani i samouvereni glas spikera PBS-a? A šta da kaže o starinskim pripovestima o vilama i duhovima, koje njegova supruga i njena porodica pripovedaju posle svake božićne večere? Ti ljudi godinama žive u Sjedinjenim Državama. Uživaju u blagodetima tehnologije i medicine i voze najsavremenije automobile. Ali to im ne smeta da veruju u postojanje tajanstvenih bića koja žive u drveću. Štaviše, smatrali su da im je dužnost da ta predanja prenose s kolena na koleno. Arni je takvo ponašanje smatrao neprihvatljivim. Nije mu padalo na pamet da opterećuje svoju decu sličnim besmislicama. Ipak, ćutke je trpeo da im jednom godišnje pune uši tim budalaštinama. Uspeo je da im ulije ljubav prema miru i spokoju. Znao je da je uspeo u tome zato što su retko zvali i još ređe svraćali na večeru. I u posebnim prilikama nisu se zadržavali duže od sata i nikad nisu tražili da im pričuvaju unuke. Sin i kćerka potpuno su usvojili njegove navike, iako mu nisu bili biološko potomstvo.

Lilija je pak priznala sebi da joj takvo ponašanje dece i usamljenički život između četiri zida slamaju srce. I pored toga, nije mogla da se ljuti na njih. Dala je toj deci sve što je imala, iako ih nije nosila u utrobi devet meseci. Uspela je da ih dovede iz

Vijetnama uprkos brojnim teškoćama. Potrošila je brdo novca da bi ih izlečila i poslala u najbolje škole. Digla je ruke od svog života zarad njihovog. U prvim godinama braka živeli su na Menhetnu. Egzotična lepota i izraženi stvaralački impuls obezbeđivali su joj pristup raznovrsnim društvenim krugovima. Toliko je odska-kala od drugih žena da je bila počasni gost na svim zabavama. Na tim skupovima mogla je da pokaže slike uticajnim osobama. Poznanstva s njima omogućavala su joj da prikaže svoja dela u galerijama i na izložbama koje bi joj inače bile nedostupne. Godio joj je boravak u prestonici svetskih intelektualnih zbivanja. Posle usvajanja dece, selidba iz grada u veći dom, s mnogo soba i vrtom, bila je Arnijeva ideja. Od njih se očekivalo da učine isto što i sve američke porodice s decom. Namučenoj deci bilo je potrebno mirno, tiho i spokojno mesto za odrastanje. Menhetn nije nudio ništa od toga. Lilija se, kao i uvek, pokorila muževljevoj volji.

Na kraju su ostali sami u ogromnoj kući sa sedam soba, ko zna koliko ostava i četiri kupatila, kupljenoj zbog dece. Lilija nikad nije mogla sama da je održava. Prašina je pokrivala svaki centimetar prostranog doma, pošto se Meksikanka unajmljena da pomaže po kući nije preterano trudila. Vrt se jedva nazirao od prljavštine na prozorima. A deca, koju su odgajali s toliko truda, nisu htela da dovedu svoju decu ni na jedan sat. Žalili su se da je kuća isuviše prljava.

Pisak voki-tokija prizvao je Liliju u sadašnjost. Sačekala je da bolničari unesu šezdesetogodišnjeg Arnija na nosilima u kola hitne pomoći, a onda se popela u vozilo i sela kraj njega. Držala ga je za ruku na putu do bolnice. Zavijanje sirene narušavalo je tišinu pustih ulica njujorškog predgrađa. Tišina u kolima nije joj se činila neobičnom zahvaljujući dugogodišnjoj praksi.

Mark je istovremeno, iako nominalno šest sati kasnije, otvorio vrata svog stana, s kutijicom slatkiša u ruci. Svakog petka napuštao bi galeriju i žurio kući. Uvek bi kupio nešto u poslastičarnici na desnoj strani ulice. Ubrzao bi korak čim bi ušao u Monžovoj ulicu, da bi što pre video Klaru, ljubav svog života, kojom se oženio pre dvadeset dve godine. Nestrpljivo je očekivao da na stepenicama oseti miris kafe. Ispunjavao je hodnik zgrade, probijajući se kroz pukotine na vratima njihovog stana na prvom spratu. Pre nekoliko godina, na putovanju u Njujork, otkrili su filter-kafu. To otkriće podstaklo ih je da odbace toliko hvaljeni evropski espresso. Navadili su se na kafu s ukusom vanile.

Živeli su u istom stanu otkad su se venčali. Kuhinja je bila najprostraniji deo dvosobnog stana. Pošto je Klara odmalena volela da kuva, najviše vremena provodila je u kuhinji. Ne bi bilo pogrešno reći da je kuhinja bila i najprijatniji deo stana. Uvek je bila puna cveća, biljaka i kućnih aparata. Sto je gospodario sredinom prostorije. Mali televizor bučao je u uglu. Dnevna soba je, zahvaljujući policama punim knjiga, postala biblioteka. Najčešće su čitali u kuhinji. Mark se nikad nije bunio. Svake večeri bi srećno i zadovoljno krenuo u spavaću sobu sa suprugom. Opijala ga je mirisom parfema i aromama iz kuhinje koje je ostavljala za sobom. Toliko je uživao u svom životu da ga ne bi menjao ni za šta na svetu.

Planirali su da se odsele u veći stan čim dobiju decu. Tada će im biti potrebne najmanje dve sobe. Brinuli su se da li će igde naći ovoliko prostranu kuhinju. Ispostavilo se da im veći stan nikad nije bio potreban. Dugo su pokušavali da dobiju decu. Nisu

odustajali niti su se predavali očajanju. Ipak, odustali su kad su stigli do upotrebe lekova i hormonskih injekcija. Oglušili su se o savete prijatelja o usvojenju. Nikom nisu glasno rekli da je ona htela malog Marka, a on malu Klaru, i da azijsko dete ne bi odgovaralo tom opisu. Posle odustajanja potražili su zadovoljstvo jedno u drugom i postali deca koja nikad neće odrasti. Uspostavili su brojne rituale. Iz dana u dan bili su sve srećniji. Klara se svakodnevno usavršavala u kuhinji. Grejala je Marka svojom toplinom dok je sedeo u uglu i čitao stripove: *Fluide Glacial*, *L'Echo des Savanes*, *Psikopat*, *BoDoii*.

Nikako nije mogla da ga nauči nazivima povrća i mirisima začina. Posle nekoliko katastrofalnih poseta pijaci odlučila je da ga ostavi na miru i pomiri se s činjenicom da će u njemu imati najverniju mušteriju. Njegove pokušaje da svakog petka krišom kupi nešto slatko u poslastičarnici smatrala je detinjastim gestom, ali ga je volela zbog toga. Dopuštala mu je da jednom nedeljno donosi slatkiše iz spoljašnjeg sveta. Duboko ju je pogađalo to što njeni deserti nisu bili dovoljno dobri. Vrtela bi šlag po ustima, razmazivala bi ga po tanjiru i udisala njegov miris da bi shvatila gde je grešila.

Obišli su veliki broj zemalja. Klara se iz svake od njih vraćala s receptima, a Mark s novinama, knjigama i stripovima. Nikad neće zaboraviti ukus punjenih paprika u Istanbulu. Mark je jednom u Grčkoj rekao da tamošnje punjene paprike imaju ukus istanbulskih. Klara se žustro usprotivila toj tvrdnji. Probala je mnogo puta da ih napravi, ali nikad nije uspela da postigne taj ukus. Počela je da planira novu ekspediciju u Egejsku regiju u Turskoj, posle neuspeha sa školjkama punjenim pirinčem na turski način. Mark se nikad nije suprotstavljao njenim željama

i planovima. Bezuslovno i s uživanjem predavao se njenom životnom ritmu. Sreća je obilno strujala njihovom kuhinjom od šesnaest kvadratnih metara. Prodirala mu je do kostiju.

Uživao je i u svojoj galeriji na drugoj obali Sene. Prodavao je originalna dela strip-umetnika koje je voleo od detinjstva. Imao je sve: tušem izvedene stranice *Taličnog Toma*, skice *Asteriksa* i stranice iz *Tintinovih avantura*. Galerija se toliko pročula da su je posećivale mušterije iz čitave Evrope. Zarađivao je mnogo novca. Klara je i pored toga ponosno naglašavala da je svako od njenih jela jeftino i da mnogo štede hraneći se kod kuće umesto po restoranima. Mark bi se nasmejao kad god bi to čuo. Da su hteli, mogli su svakodnevno da se hrane u najboljim restoranima. Ali znao je da bi Klara i sam pomen toga doživela kao napad na njenu životnu misiju. Na jedvite jade uspeo je da je ubedi da mu ne sprema hranu za posao. Svakog dana u podne zaključavao bi galeriju i obilazio najomiljenije prodavnice stripova. Usput bi nešto prezagajio. Pokušavao je da prati sve nove albume i umetnike. Na putovanju u Njujork upoznao se s tamošnjom iznenađujuće obimnom strip-industrijom. Ustanovili su pravilo da posle posete novoj prodavnici stripova idu u drugi restoran. Nije mogao da shvati kako čitaoci mogu da prate toliku produkciju kad je video koliko se novih izdanja pojavljuje svakog meseca. Poigravao se idejom o selidbi u taj haotični grad dok je hodao između polica, diveći se izloženim izdanjima. Klara je pri kraju petnaestodnevno boravka u Njujorku počela da se žali na ograničenu ponudu pijaca, na bleđa žumanca i čudan ukus mleka. Izgleda da je samo njujorška kafa bila po ukusu pariske gurmanke. On se, kao i uvek, povinovao njenim željama.

Nekoliko minuta čekao je ispred vrata, s ključevima u ruci. Shvatio je da ne oseća miris kafe, koliko god se trudio da je namiriše visoko dižući nos u vazduh. Pogledao je na sat. Bilo je tri i deset, kao i svakog drugog petka. Apsolutno je nemoguće da nije skuvala kafu i da je nekuda otišla ne obavestivši ga o tome. Uvek mu je javljala kad bi iskršlo nešto hitno. Zvala bi ga u pravi čas, da se obavesti o situaciji, kad god bi nakratko morao da napusti galeriju. Zadrhtala mu je ruka u kojoj je držao kutijicu iz poslastičarnice. Zabrinuto je okrenuo ključ u bravi. U hodniku je čuo špicu televizijske emisije *Slova i brojke*. Klara je nikad nije propuštala, izuzev kad se bavila nečim veoma važnim. Uvek se nadmetala s učesnicima kviza u rešavanju problema. Mark je ušao u kuhinju. Nadao se da će zateći suprugu kako se bori s brojevima, nesvesna ostatka sveta. Međutim, ležala je postrance, odmah pored pulta. Namirisao je kafu s ukusom vanile. Prislonio je dva prsta na njen neopisivo tanki zglob. Gušio se u jecajima. Nije imala puls. Potražio ga je i na krhkom vratu. Ni tamo ga nije bilo. Posle neophodnog telefonskog poziva, legao je pored nje i upijao mirise koje je ostavila za sobom.

Ferda je s osmehom pogledala sat na zidu kad je telefon zazvonio u četiri i deset, jedan sat više u odnosu na parisko vreme. Bilo joj je drago što je para upravo šiknula iz ekspres lonca. Smanjila je jačinu plamena i podesila alarm na dvadeset minuta. Moći će na miru da porazgovara s kćerkom. Ojku je živela u Parizu. Zvala je svakog petka u isto vreme, pre nego što pođe kući s posla. Rekla je majci da joj razgovor s njom na kraju radne nedelje pomaže da lepo počne vikend. Ispitivaće je o svakome i svačemu, kao da želi

da dobije iscrpan izveštaj o svemu što je propustila u odsustvu. Pitaće je kako je tetka; da li je teča dobro; da li su se posvađani rođaci pomirili; da li drugi teča živi u istoj kući ili se iselio. Htela je sve da zna. Ponekad je pitala za cenu meda u bakalnici preko puta, ili da li su grane na drveću ispred kuće okresane. Drugi put pitala bi je kako marinira jelo od celerovog korena.

Ferda nije razumela zašto se njena kći, koja već šest godina živi u Parizu, zanima za cenu meda ili okresivanje drveća u rodnom Istanbulu, ali nikad nije tražila objašnjenje. Uživala je u svakom trenutku razgovora s njom. Zbog njene radoznalosti, osećala se kao da žive na istom mestu i dele iste probleme, što joj je pomagalo da ne poludi od čežnje za svojom devojčicom. Ojku joj je uvek isto govorila: „Deli nas samo tročasovni let avionom. Zašto ne skokneš ovamo? Ja stalno dolazim u Istanbul. Ako poželiš, možeš da dođeš za doručak i da se vratiš već za večeru.“ Ferda nije mogla da joj kaže zašto vozikanje avionom u njenom slučaju ne bi bilo izvodljivo. Majčinstvo je nešto drugo. Želela je da njena kći živi u prizemlju ili na drugoj strani hodnika. Želela je da svrati do nje na šoljicu kafe ujutro, ili da joj skuva ručak, da ne bi morala da zapinje kad se umorna vrati s posla. Mnogo je pomagala sinu i snaji. Pazila je na unučice i kuvala za njih. Krajem dana svratili bi do nje po hranu, zahvaljujući kojoj nisu imali problema s niskim nivoom šećera u krvi. Ništa od svega toga Ferda nije mogla da kaže svojoj kćeri. Ako bi joj, ne daj bože, rekla, udaljila bi se još više od nje zbog straha da se ne nađe u zamci iz koje neće pobeći do kraja života.

Znala je zašto se Ojku preselila u Evropu. Kad je prvi put posetila kćerku u Parizu, Ferda je poželela da je i sama rođena tamo. Grad je bio prekrasan. Svaka ulica i ugao bili su umetničko delo.

Sve je bilo tako prefinjeno. Prevoz je bio jednostavan, a pešačenje nepresušni izvor zadovoljstva. Ojku ju je odvela na nekoliko pijaca. U majčinim očima tražila je potvrdu njihove lepote. Ferda je takođe mislila da su lepe. Pariske pijace bile su kao na filmu, ali se nisu mogle meriti s istanbulskim. Kao prvo, bile su deset puta manje od onih u domovini, ali nije mogla da porekne da je uživala u ponudi sireva. Morala je da prizna da je njen ponos kiparskim sirom, izmirskim tulumom, kaserijem ili pletenim sirom izgledao neutemeljeno posle upoznavanja s onim što je na tom polju pružala Francuska.

Dok je u pariskoj kuhinjici spremala kćerkino omiljeno jelo, sarmice od vinovog lista, Ojku joj je pokazala nešto od francuske kuhinje. Ferda je zahvaljivala bogu što joj se kći dobro snalazi u kuhinji. To im je omogućavalo da govore istim jezikom. Šta bi bilo da je od onih cura koje ne razlikuju mirođiju od peršuna? Ima mnogo takvih devojaka. Govorila je prijateljicama kako Ojku voli da kuva i kako ne zazire ni od najtežih recepata. Rado bi im rekla: „Neće biti jedna od supruga koje ne mogu da iznesu hranu mužu na sto“, ali nije mogla, zato što nije znala da li će njen budući suprug to umeti da ceni. Ojku se nije zanimala za turske muškarce. Ferda je iz filmova znala da francuski muškarci nemaju manji apetit od turskih, ali da, za razliku od njih, i sami kuvaju i ne misle da je kuvanje isključivo ženski posao. Poticali su iz drugačije kulture. Ojkuin čarobni dar biće protraćen. To će joj biti poslednja briga ako se uda za Francuza.

Ferda je podigla slušalicu. Željno je očekivala razgovor s kćerkom.

„Ojku...“

„Gospođa Ferda?“

„Da, ja sam.“

„Ja sam Sema, komšinica vaše majke.“

Ferda nije znala s kim razgovara, pošto su se i majčina prva susedka i stanodavka zvale Sema. Platila je kiriju pre nekoliko dana. Možda se pojavio neki neočekivani problem. Da li je zaboravila na povećanje kirije? Ako jeste, zaboravnost je sigurno prouzrokovana manjkom vitamina B.

„Žao mi je, gospođo Sema. Moja kći uvek me u ovo doba zove iz Pariza, zato sam... Oprostite. U čemu je problem?“

„Mislim da bi trebalo da dođete ovamo što je pre moguće. Vaša majka je pala. Izgleda da je nešto slomila. Čula sam njene krike. Hvala bogu što imam ključeve njenog stana. Oprostite, ali morala sam da uđem. Zvali smo hitnu pomoć. Mislim da će uskoro stići. Trebalo bi da dođete ovamo ili da odete pravo u bolnicu. Ne znam...“

Ferda je spustila slušalicu pošto je rekla da odmah dolazi. Mudro je postupila kad je iznajmila stančić za majku nedaleko od svog, pošto je njen brat odlučio da se oženi i nagovestio da se neće iseliti iz kuće koju je godinama delio s majkom. Zahvaljujući tome, stigla je do majčinog stana kad i bolničari hitne pomoći. Njena mati, gospođa Nesibe, oduvek je preuveličavala i najmanji bol. Sad je zapomagala iz sveg glasa, kao da, ne bez izvesnog zadovoljstva, želi svima da stavi do znanja koliko se muči. Ferdi je odmah bilo jasno da se desilo ono od čega je najviše strepela. Majka će morati da se useli kod njih. Ko zna koliko će ostati? Znala je da najteži deo njenog života upravo počinje.

U belini bolnice, zelena odeća privukla je Lilijinu pažnju. Strpljivo je čekala razgovor s lekarom. Emocionalna oluja, kroz koju je prošla pre izlaska iz kuće, povukla se u kolima hitne pomoći, ostavivši za sobom neobično spokojstvo. Verovala je da će dostojanstveno primiti vest o suprugovoj smrti. Zapravo, nije joj bilo neprijatno da prizna sebi da je duboko u sebi to i želela. Umorila se. Godinama prikupljani emocionalni zamor danas je iznenada izbio na površinu. Htela je da se njena nezvanična usamljenost okonča i da čitav svet sazna da je sama. Arni je trideset godina bio deo njenog života, ali se pre dvadeset leta zavukao u ljušturu, osudivši je na otmeno samovanje.

Istina je da su se prvih nekoliko godina od dolaska dece u njihov život osećali kao porodica i živeli u skladu s tim. Taj aktivni period okončan je posle deset godina. Deca su imala osam i devet godina kad su došla u Sjedinjene Države. Toliko su propatila u domovini da Lilija i Arni nikad nisu uspeli da dosegnu do njih. Na početku su nailazili i na jezičku prepreku. Pokušavali su da je savladaju korišćenjem rečnika. Na kraju su se toliko navikli na tišinu da su prestali da razgovaraju. Nisu progovorili ni kad su deca dobro naučila engleski. Pokreti i mimika zamenili su reči.

Gijang, godinu dana stariji od biološke sestre, nedugo potom – devet godina posle dolaska u Sjedinjene Države – upisao se na koledž. Dang je godinu dana kasnije učinila isto. Lilija i Arni su deset godina od usvojenja dece, umesto da dele život s njima, plaćali školarine i sve troškove visokoškolskog obrazovanja. Činili su to, iako su znali da više neće proslavljati Dan zahvalnosti i Božić s njima.

Deca su ih sve ređe posećivala. Telefonski razgovori sveli su se na traženje novca. Ubrzo po ulasku interneta u njihove živote, preobrazili su se u elektronsku poštu. S njom su nestali i zvukovi na koje je Lilija navikla. Arni nije brinuo zbog toga. Mislio je da i ostali roditelji doživljavaju to isto. Tek kasnije otkriće da su te promene bile deo poruke koju su deca pokušavala da im pošalju. Ni to saznanje nije ga nagnalo da ukaže poverenje Lilijinim instinktima.

Lilija je posle nekoliko godina načela tu temu uz kafu i pitu od bundeve, posle večere za Dan zahvalnosti. Rekla je do koje mere smatra ovaj praznik važnim i da ljudi očekuju da im se s vremena na vreme da do znanja da su cenjeni. Deca su odmah shvatila o čemu je reč. Godinama su čekala tu priliku. Dang je progovorila bez okolišanja. Uvek je bila odlučnija i temperamntnija od brata. Optužila je Liliju i Arnija da zarađuju na njima. Na licu joj se ogledao prkos dok im je govorila da zna da ljudi koji su usvojili decu iz Vijetnama primaju pomoć od države. Zbog te pomoći, Lilija nikad nije morala da radi, zar ne? Gijang je neprestanim klimanjem glave davao do znanja da se u svemu slaže sa sestrom. Liliju je posle ovih optužbi napustila radost koju je čak i u najtežim životnim trenucima osećala duboko u sebi. Njena nepokolebljiva vera u ljudsku dobrotu pokazala se neutemeljenom. Nije htela da im pokaže bolničke račune za prve terapije,

koje je Arni čuvao s religioznim žarom, mesečne otplate za kuću kupljenu zbog njih, kao ni gomilu priznanica za njihovo školovanje. Nije ni pokušala da im kaže da novac od državne pomoći ne bi bio dovoljan ni za trećinu tih troškova. Te večeri otišla je na počinak slomljena srca.

Arni ih je posle večere na rastanku poljubio u obraze. Nije im rekao: „Bili ste nepošteni prema nama. Slomili ste Liliji srce.“ Nastavio je da njima i njihovoj deci šalje čekove svakog praznika i za svaki rođendan. Nikad nije razgovarala s njim o tome. Nikad nije saznala da li njen suprug oseća isto što i ona: da je protraćio vreme, novac i osećanja na tu decu. I ova tema sahranjena je s ostalima kad su se preselili u razdvojene spavaće sobe.

Lilija je poželeva da bude zbilja sama i da božanska sila prekine ovu vezu koju sama nije mogla, a koja će je mučiti dokle god bude opstajala. Želela je da joj život podari na srebrnom tanjiru ono što je odlagala jer nije smela to sama da učini. Mislila je šta će sve raditi ako joj se želja ispuni. Prvo će otići na odmor. Posetiće Italiju, u kojoj je jednom bila kao devojka. Poslednji put udahnuće rimski vazduh. Umirala je od želje da ponovo iskusi sve nezaboravne doživljaje kojih se lišila. Bila je velikodušna prema životu i ljudima. Želela je da joj usluge budu uzvraćene. Prodaće ovu ogromnu, dosadnu, prašnjavu i staru kuću. Posetiće sve predstave na Brodveju. Po čitav dan šetaće muzejima. Još nije prekasno za izlete u Central parku ili vožnju biciklom po gradu. Poseta Kipu slobode bila je na vrhu njenog spiska želja. Posetiće ga da bi se setila dolaska u ovu zemlju i grad.

Doselila se u Njujork da bi zablistala, procvetala, da bi slikala i slobodno disala. U šezdeset drugoj godini nije se osećala staro. Bila je zdrava, s divnom kožom i vranom kosom koja još

nije osedela. Verovala je da joj je Bog podario snažno telo da bi u punoj meri uživala u životu. Možda je prestala da veruje u ljude, ali nije izgubila veru u sebe. Pozvaće braću i sestre na zajedničko putovanje. Više će govoriti filipinski i sagledaće Ameriku iz turističke perspektive. Ponosila se svojom energijom i odlučnošću. Osmeh joj je lepo stajao, zahvaljujući širokim obrazima. Ustala je i pozdravila doktora. Novootkrivene želje ispunjavale su je srećom. Doktor je pogrešno protumačio njenu radost. „Stanje vašeg supruga se stabilizovalo. Manji cerebrovaskularni incident u mozgu izazvao je delimičnu paralizu. Okončan je pre nego što je izazvao veću šetu. Leva strana mu je oslabila. Ne možemo biti sigurni koliko će dugo biti u ovom stanju, niti da li će povratiti sposobnost kretanja. Napisaću vam imena stručnjaka za fizikalnu i psihološku terapiju. Neophodno je da što pre počne da radi s njima. Pred vama su teški dani. To važi za oboje. Ništa drugo vam u ovom času ne mogu reći. Bilo bi najbolje da se vratite kući i dobro se odmorite. Imaćete mnogo posla kad vaš suprug izađe iz bolnice.“

Osmeh joj se sledio na usnama. Tupo je zurila ispred sebe kad je doktor otišao. Još je pokušavala da se oporavi od komentara „leva strana mu je oslabila“. Sela je na stolicu. Osećala je kako je energija, koja ju je prožimala pre pola minuta, napušta preko vrhova prstiju. Broj šezdeset dva pulsirao joj je u glavi. Osećala se staro, suviše staro. Razmišljala je koje dete prvo da pozove. Dang je bila agresivnija, ali nikad nije pokušala da sakrije činjenicu da je bliža Arniju. Za sve je krivila Liliju, a Arnija je doživljavala kao još jednu žrtvu, kao da nije učestvovao u donošenju odluka. Možda se koristila pravom da mrzi majku, što sve devojke čine u jednom trenutku života. I da je bila Lilijina biološka kći, našla bi već neki drugi razlog da joj se suprotstavi.